

35 év külkereskedelem: eredmények és távlatok

Egy olyan dinamikus és sokoldalúan fejlődő ország esetében, mint Románia, a mérlegkészítés igen bonyolult és felelősségteljes feladat. A téma összetettségére való tekintettel, csak a legáltalánosabb vetületek bemutatására szorítkozunk.

Mindenekelőtt néhány sokatmondó számadat: 1950—1980 között külkereskedelmünk összvolumene 41-szeresen¹, a partnerországok száma 29-ről 150-re növekedett. Minőségi szempontból szembeötlőek a mélyreható szerkezeti átalakulások. A kivitel keretén belül például erőteljesen növekedett a gépipari és vegyipari termékek részaránya a nyersanyagok és a mezőgazdasági termékek rovására.

Mint minden más területen, a külkereskedelemben is a legkimagaslóbb eredményeket a IX. pártkongresszus utáni években érték el. Ebben az időszakban a külkereskedelem évi átlagos növekedési üteme megelőzte a társadalmi termék, a nemzeti jövedelem, az ipari termelés évi növekedési ütemét, és az elvárásoknak megfelelően jelentős gazdasági növekedési tényezővé alakult át. Pártunk abból az alapigazságból indult ki, hogy a jelenlegi körülmények között a természeti erőforrások és a műszaki-tudományos eredmények országonkénti egyenlőtlen eloszlása miatt egyetlen ország sem törekedhet autarkiaira, nem zárkozhat el a világgazdaságtól, szükségleteit nem elégítheti ki csak a belső erőforrások alapján.

Külgazdasági politikánk tudományosságára jellemző, hogy ebben az időszakban pártunknak sikerült kialakítania a helyes arányt a gazdasági növekedés belső és külső tényezői között. Ezzel kapcsolatban Nicolae Ceaușescu elvtárs leszögezte: „a román külkereskedelmi tevékenység egyre jelentősebb szerepet kap az általános gazdasági fejlődésben, a nemzeti jövedelem létrehozásában, a munkások jövedelmének növelésében, az egész nép életszínvonalának emelésében. Nyíltan ki kell mondanunk az egész nép előtt: minden munkásnak, minden alkalmazottnak tudnia kell, hogy a külkereskedelmi tevékenység szerves, döntő eleme a termelési folyamat jó menetelésének, az ország fejlettségi színvonalának emelésének, az egész nemzet jólétének növelésének. Az exporttermelést, a külkereskedelmi tevékenységet minden állampolgárnak úgy kell felfognia, mint a gazdasági-társadalmi fejlődés alapvető próbalmát.”²

Gazdasági kapcsolatainkat a nemzetközi jog általános elvei alapján erőteljesen fejlesztjük a világ összes országaival, nagyságra, fejlettségre, gazdasági potenciálra vagy társadalmi berendezkedésre való tekintet nélkül. Pártunk kiemelkedően nagy hangsúlyt helyez gazdasági kapcsolataink ápolására a szocialista országokkal. Az új társadalmi rend felvirágoztatására, kiteljesítésére irányuló közös törekvés, a létrehozott szervezeti keret, a hagyományosan jó kapcsolatok tovább ősztöznik külkereskedelmünk növekedését a szocialista országokkal. Magas dinamizmus jellemzi a fejlődő országokkal kialakított kapcsolatainkat. Ebben a tekintetben nagy jelentősége van az imperializmus, a nemzetközi kizsákmányolás és elnyomás felszámolásáért, egy új, igazságosabb nemzetközi rend megteremtéséért vívott közös harcnak. A közös gazdasági érdekek, a komplementaritás felkutatása és megtalálása elősegítette külkereskedelmünk erőteljes fokozódását a fejlett tőkésállamokkal.

Persze helytelen volna azt állítani, hogy a jelentős, időközönként pontosan körülhatárolható minőségi teljesítményekkel színezett mennyiségi fejlődés teljesen zökkenőmentes lett volna. Mint más területeken, a külkereskedelemben is bizonyos hiányosságok nyilvánultak meg: több terméknél, termékcsoportnál nem kielégítő a jövedelmezőség színvonal; nem minden területen rendelkezünk hosszú távú szerződésekkkel; egyes szállítások késlekednek; nem minden esetben sikerül kihasználni a kedvező konjunktúrát; eléggé rendszertelen a vállalatok által végzett nemzetközi piackutatás; alacsony a termelő- és a külkereskedelmi vállalatok alkalmazkodóképessége stb. Mindezek a hiányosságok végső soron a külkereskedelmi és nemzetközi fizetési mérleg állapotában, szaldójában, egyenlegében tükröződnek vissza. Késedelem nélküli felszámolásuk és egy új minőség megteremtése az egész külkereskedelmi tevékenységben sürgős feladat, hiszen a jelenlegi „ötéves terv egyik alapvető iránya Románia cselekvő és hatékony részvétele a nemzetközi munkamegosztásban, a ter-

melési, a tudományos és a technológiai kooperáció fokozása, *kiegyensúlyozott külkereskedelmi fizetési mérleg biztosítása és az ország valutatartalékainak erősítése*.³

Jelenlegi gondjaink közül a fizetési mérleg kiegyensúlyozásának távlatait próbáljuk röviden elemezni, mivel ez egyike a legégetőbbeknek. Az utóbbi két évtized folyamán kereskedelmi mérlegünk 1960-ban, 1965-ben, 1973-ban, 1976-ban, 1977-ben és 1981-ben zárult többlettel. A pontos statisztikai adatok azonban azt igazolják, hogy a deficit egyetlen évben sem volt jelentős, sőt ha a több éves hiányt összegezzük, akkor sem kapunk aggasztó szám adatot.⁴ Eppen ezért nehézségeink gyökereit nagyrészt a nemzetközi hitelpolitikában kell keresnünk.

Állíthatjuk egyáltalán azt, hogy jelenlegi tartozásaink összege nyugtalanító? Maga az összeg nem nagy. Még pontosabban ítélnéljük meg a helyzetet, ha reális, kifejezőbb összehasonlítási alapot választunk. Az egy lakosra számított tartozások tekintetében a szocialista országok közül hazánkat megelőzi Magyarország, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság és persze a fejlődő és a fejlett országok jelentős része. Nem mondhatunk azonban semmi jót a hiteltörlesztés időbeni beosztásáról. Nemcsak a múlt évtizedekben felvett hosszú és közép, hanem az utóbbi években igényelt rövid lejáratú hitelek legnagyobb részét is a jelenlegi ötéves terv első éveiben kell törleszteniük konvertibilis valutában. Így, viszonylag rövid időszak alatt, nagy nyomás éri gazdaságunkat, és éppen ezért határozottabban „kell cselekednünk annak érdekében, hogy néhány év alatt teljesen felszámoljuk, és ne legyen többé semmilyen külföldi tartozásunk”.⁵

Tartozásaink viszonylag rövid időn belüli törlesztése feltételezi, hogy az idén és a következő években minél nagyobb többlettel zárjuk kereskedelmi mérlegünket. Elméletileg, legalábbis első megközelítésre, ennek egyszerű a megoldásmódja: csökkentjük a behozatalt, vagy növeljük a kivitelt. A gyakorlatban azonban a kérdés sokkal bonyolultabb, legalább két okból kifolyólag: a) választani, dönteni kell és b) a döntést végre kell hajtani. Bármilyen döntés különböző szinteken döntési láncreakciót von maga után, és ez csak nagyon alapos, körültekintő összehangolás esetében biztosíthatja az elvárt eredmény gyakorlati megvalósítását. A döntéshozásban nem elegendő a gazdasági tényezők bonyolultságára figyelni, mivel külgazdasági politikánk kettős alarendeltségű: szervesen kapcsolódik nemcsak az általános gazdaságpolitikához, hanem a külpolitikához is. Például ha az import csökkentése mellett döntünk, azonnal válaszolni kell újabb és újabb kérdésekre: miből vásárolunk kevesebbet, mennyivel kevesebbet, kitől vásárolunk kevesebbet, mivel helyettesítjük a behozatalt stb. Hasonlóképpen több kérdés merül fel akkor is, ha az export fokozása mellett döntünk. A kérdés bonyolultságát tovább fokozza az az egyszerű megállapítás, hogy a kivitel és a behozatal általában nemcsak egyes külkereskedelmi (mint például a kompenzációs import) és a legtöbb kooperálási forma esetében, hanem általában, gazdasági szempontból is, kölcsönösen feltételezik egymást. A behozatal csökkentésének kivitelkorlátozó jellege, a kivitel fokozásának pedig behozataligényessége van.

A szakirodalom felhívja a figyelmünket arra, hogy mind a behozatal leszorításának, mind a kivitel erőteljes fokozásának jól meghatározható előnyei és hátrányai, illetve korlátai vannak. A kialakulóban lévő vagy a már létrehozott ipar termelésének a belső vagy a külső piacra való orientálása például a fejlődő országok mindenkor dilemmája.

A belföldi piaci kereslet kielégítésére való törekvés ösztönzi a fejlődést, lehetővé teszi a belföldi erőforrások ésszerű felhasználását, hozzájárulhat az import alacsony szinten tartásához, de egyben veszélyes is lehet. Ha a termelők nincsenek arra ösztönözve, hogy exportáljanak, és termékeikkel a legigényesebb nemzetközi piacokon is megállják helyüket, beállhat az elkényelmesedés, az igénytelenség, a világszínvonalról való lemaradás, esetleg az ország nem rendelkezik a behozatal fedezéséhez szükséges valutatartalékokkal stb. Ha viszont a termelést túlzottan a nemzetközi piacra orientálják, nehézségek adódhatnak a belső ellátásban, a behozataligényesség esetleg a nemzetközi fizetési lehetőségeknél gyorsabban növekedik, de a termelők kénytelenek a világszínvonalat tartani.

A helyzet sokkal bonyolultabb, ha egyik vagy másik ország konkrét feltételeit is figyelembe vesszük. Egyes országok ugyanis adottságaiknál fogva kénytelenek ilyen vagy olyan külgazdasági stratégiát kidolgozni és megvalósítani. 1980-ban a nyersanyagok és az energiahordozók behozatalunknak több mint 61 százalékát képviselték, összesen 36 383 millió valutalej értékben. Emellett iparunk optimális működtetése jelentős mennyiségű alkatrész, félkésztermék, technológia és licenc importját feltételezi. Mindez megköveteli a nemzetközi vásárló- és fizetőképesség magas színvonalon tartását (számítanunk kell ugyanis a drágulásra is), az export állandó fokozását. Sőt, ilyen körülmények között, az exportot nem lehet és nem szabad a véletlenre vagy a konjunktúrára bízni, nem elégedhetünk meg azzal, hogy az eset-

leges belföldi főlétségből próbálunk külföldön eladni amit lehet, hanem, ahogyan azt a XII. pártkongresszus dokumentumai is előírják, minden ágazat keretén belül bizonyos gazdasági egységek tevékenységét határozottan a legigényesebb nemzetközi piacokra kell orientálni, exportra kell szakosítani. Az importnak csak úgy lehet állandó jellege, ha az export szintén állandó jelleggel biztosítja a megfelelő nemzetközi fizetési eszközöket.

A termelés ésszerű exportra való szakosítása megköveteli, hogy állandóan szem előtt tartsuk a belső és a külső feltételek dinamikus változását. Az exportra szakosított vállalatok csak akkor illeszkedhetnek be szervesen az egységes nemzetgazdaságba, ha biztosítják a (gyakran importált) anyagi tényezők és a munkaerő magas szintű hasznosítását, foglalkoztatását, a termékek értéke és súlya közötti minél kedvezőbb arányt, a tudományos-műszaki forradalom vívmányainak hasznosítását, a magas nemzetközi versenyképességet, a jövedelmezőséget és hatékonyságot stb. A külső feltételek közül föltétlenül figyelemmel kell lenni a tényleges és a potenciális konkurrencia adottságaira, lehetőségeire, terjeszkedési stratégiájára, a külföldi piacok hosszú távú befogadóképességére, a nemzetközi vámpolitikára, a nemzetközi gazdasági szervezetek protekcionizmusára és az összes többi lehetséges korlátozó tényezőre.

Az export túlzott, a megengedettnél nagyobb méretű fokozásának kockázatait, esetleges negatív kihatásait csak úgy előzhetjük meg, ha a belső és külső tényezők pontos ismeretében, minden ágazat sajátos funkciójából és lehetőségeiből kiindulva, a gazdasági ésszerűség követelményeit is szem előtt tartva, minden fejlődési szakaszban meghatározunk egy betartandó felső határt. Ennek áthágása a gyakorlatban elvezethet a nemzetgazdaság túlzott nemzetközi orientáltságához (ami maga után vonja a különböző külföldi válságjelenségekkel szembeni védekezőképesség csökkenését), a belső gazdasági struktúra elferdítéséhez, torzulásához, a termelés és a belső kereslet egyensúlyának megbomlásához, végső soron a gazdasági és politikai függetlenség szilárd alapjainak fellazulásához.

Nem lehet továbbá közömbös, hogy a fizetési mérleg kiegyensúlyozását milyen exportössztönzéssel valósítjuk meg, mit exportálunk. 1978–1980 között⁷ például nemcsak mennyiségileg, hanem részarány tekintetében is fokozódott nyersanyag- és üzemanyagkivitelünk. Ezt egyáltalán nem tekinthetjük kedvezőnek, hiszen az új gazdasági-pénzügyi, az új külkereskedelmi mechanizmus, éppen ellenkezőleg, a minőségi export ösztönzését célozza.

A külgazdasági egyensúly kialakítása és megszilárdítása szempontjából jelentős lehetőségek rejlenek az import csökkentésében. Sőt, azt mondhatjuk, hogy különösen a gépek, gépipari berendezések, felszerelések, a technológiák, licenck, know-how behozatalának csökkentése, illetve hasonló kivitellel való kiegyenlítése minden vagy a legtöbb fejlődő ország esetében előbb-utóbb objektív szükségszerűség, hiszen egyetlen nemzetgazdaság, nemzeti ipar sem támaszkodhat az említett elemek állandó, végtelenségig történő behozatalára. Az import csökkentése ebben a tekintetben tehát az életképes, életerős, versenyképes, korszerű nemzeti ipar kialakításának, megteremtésének, a gazdasági és a politikai függetlenség kivívásának és megszilárdításának alapvető feltétele. Ez a tétel annyira általános, hogy nem szorul bizonyításra. Az viszont már egyáltalán nem mindegy, hogy mikor, milyen mértékben és minek a behozatalát csökkentjük. Az import csökkentésének előzőleg meg kell teremteni az összes műszaki-tudományos és gazdasági feltételeit, létre kell hozni a megfelelő és eredményesen működő kutatási-fejlesztési hálózatot, az alkatrészipart, megfelelő tapasztalatra kell szert tenni a termelés tudományos megszervezésében, vezetésében, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok kiépítésében és ápolásában, a piacszerzésben stb. Ellenkező esetben az import korlátozása megbonthatja a belső gazdasági egyensúlyt, komoly nehézségeket válthat ki az újratermelési folyamat egészében, és igen fontos kivitelkorlátozó tényezővé alakulhat át. (Egyetlen alkatrész vagy félkész termék behozatalának megszüntetése láncreakció-szerűen több, illetve több tíz termék exportját is megszüntetheti.)

A Román Kommunista Párt kiemelkedő érdeme, hogy külgazdasági politikájának kidolgozásában és véglegesítésében az egyensúlyi helyzet biztosítása céljából nem értékelté túl sem az importcsökkentés, sem az exportfokozás jelentőségét, hanem hazánk sajátos feltételeiből, a nemzetközi gazdasági élet mélyreható ismeretéből, minden egyes fejlődési szakasz lehetőségeiből és célkitűzéseiből kiindulva arra törekedett, hogy a kettőt minél megfelelőbben egyeztesse össze. Az importcsökkentés és az exportnövelés közötti helyes arányt nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni, hanem állandóan tekintettel kell lenni a térben és időben igen dinamikus, állandóan, gyakran ellentmondásos tényezők befolyása alatt, ellentmondásosan alakuló feltételekre. Az eddigi nemzetközi tapasztalat azt igazolja, hogy az egyetlen két pólusa közül az egyik általában túlsúlyban van. Történelmileg tekintve, az ex-

portfokozás csak az iparosítás viszonylag magas színvonalán kerülhet túlsúlyba. Ezt az importkorlátozási lehetőségek elsődleges felhasználása előzi meg. Rövid távon persze, ellentmondásos tendenciák is érvényesülhetnek. A jelenlegi válságos években például a fejlett országok túlnyomó része is — különböző eszközök felhasználásával — importkorlátozásra törekszik. Ez azonban konjunkturális jelenség, és nem cáfolja, illetve nem zárja ki az előbbi sorrend hosszú távú érvényesülését.

1981-ben a szabad valutában számított külkereskedelmi mérlegünk több mint 3 millió dollár többlettel zárult. Az eddigi előrejelzések szerint az idén a többlet még jelentősebb lesz, ami azt igazolja, hogy a jelenlegi ötéves terv időszakára kidolgozott fizetésimérleg-kiegyensúlyozási stratégiánk eredményes. A nemzetközi gazdasági feltételek további romlása viszont megköveteli, hogy az eddigieknél még következetesebben alkalmazzuk a gazdasági szempontból indokolt, ésszerű, összes importcsökkentési és exportfokozási előírásokat, hiszen 1983-ban kb. 20 százalékkal kell csökkentenünk külföldi adósságainkat: „Mindezek határozott intézkedéseket követelnek meg valamennyi egységben, minden megyében és minisztériumban annak érdekében, hogy a legjobb körülmények közt valósítsák meg a külkereskedelmi tervet, az exporttermelést és az exportot. Magától értetődő, hogy az export teljesítése szüntelenen törődést feltételez a termelés minősége és műszaki színvonala emelése iránt, hogy az megfeleljen a megrendelők igényeinek, és versenyképes legyen a nemzetközi piacokon. Ugyanakkor mindent meg kell tennünk a nyersanyagok, a segédanyagok, népünk munkájának jobb értékesítéséért az exportban. Ezt csakis magas minőségű, nagyobb technicitású termékek révén valósíthatjuk meg.”⁸

Az utóbbi években a rubel elszámolási mérleg rendszeresen többlettel zárult, de ezt nem lehet átutalni a dollár elszámolási fizetési mérleg kiegyensúlyozására. Az ipar számos ellátási kérdését a kölcsönös előnyök elve alapján magasabb színvonalon meg lehetne oldani a KGST keretén belül (a gyakorlat ezt igazolja, hiszen a tagállamok között egyre jelentősebb a dollár elszámolási áruforgalom). Különben, Nicolae Ceaușescu elvtárs szavait idézve, „ami bennünket illet, nem lehetünk elégedettek egyes kérdések megoldásával, különösképpen az energia és a nyersanyagok terén, de az egyes termékek megvalósítására való szakosítás terén sem”.⁹ Ebből kiindulva, hazánk „feltett szándéka hozzájárulni a KGST tevékenységének tökéletesítéséhez, fejleszteni kapcsolatait a KGST valamennyi szocialista államával, az összes szocialista országgal”.¹⁰

Az önálló eszköz-, pénz- és valutagazdálkodás bevezetése óta (1981) az egyensúly kialakításának legfontosabb eszköze a külkereskedelmi és nemzetközi gazdasági kooperálási mérleg. Ezt vállalati, fővállalati, minisztériumi és a helyi szervek színvonalán számítják, és lépcsőzetesen, a nemzetgazdaság alapvető láncszemeitől kiindulva biztosítja az egyensúlyi helyzetet és annak megszilárdítását.

JEGYZETEK

1. *Anuarul Statistic al R.S.R.* 1981. 521.
2. Nicolae Ceaușescu: *Románia a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építése útján.* 9. Buk., 1974. 609.
3. Nicolae Ceaușescu: *Jelentés a Román Kommunista Párt XII. kongresszusán.* Buk., 1979. 49.
4. *Anuarul Statistic al R.S.R., D.C.S.* 1981. 519.
5. Nicolae Ceaușescu: *Beszéd az RKP KB plenáris ülésén.* Előre, 1982. október 10.
6. *Anuarul Statistic al R.S.R.* 1981. 540—543.
7. *J. m.* 541—543.
8. Nicolae Ceaușescu: *Beszéd az RKP KB plenáris ülésén.* Előre, 1982. október 10.
9. *Uo.*
10. *Uo.*